

Әл-Фараби атындағы

Қазақ Ұлттық Университеті

**Жасөспірімдердің
ауытқушы мінез-құлқының
негізгі түрлерінің
психологиялық
сипаттамасы**

Жоспар:

01

Психопрофилактикалық жұмыс принциптері

02

Ауытқушы мінез-құлық түрлерінің психологиясына сипаттама.

03

Жасөспірімдердің мінезіндегі ауытқушылықтың себептері мен факторлары.

04

Қорытынды

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

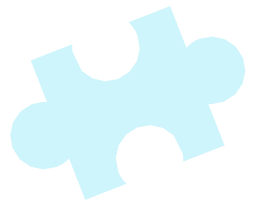
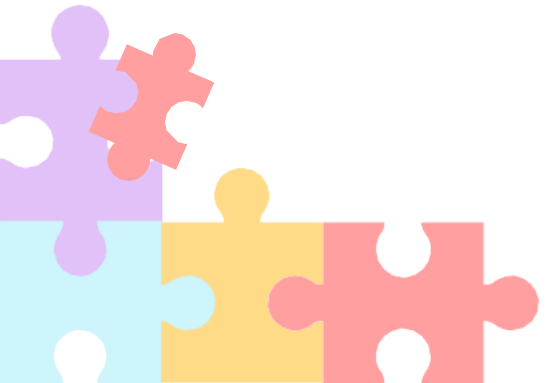
Кіріспе

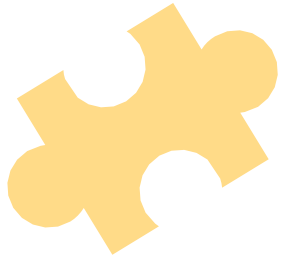
Мінез-құлық – адамның тұрақты психикалық ерекшеліктерінің жиынтығы. Бала мінез-құлқында әр адамның өмірлік бет алысы, бағыт-бағдары, көзқарасы, мақсат- мұраты көрініс береді. Адам өз-өзіне бақылау жасау арқылы мінезін тегі кемшіліктерін түзеуге, жағымсыз әрекет пен қылықтардан өзін тыйып ұстауға

мүмкіндік алады.

Ауытқушы (девианттық) мінез-құлық деп қоғамда қалыптасқан нысандарға сәйкес емес әлеуметтік мінез-құлықты айтамыз (И.Невский).

Белгілі әлеуметтанушы **И. Кон** девианттық мінез-құлықты психикалық денсаулық, құқық, мәдениет немесе адами қалыптарының жалпы қабылданған қалыптардан ауытқыған іс-әрекет жүйелері ретінде қарастырады. Бейімделуші мінез-құлықтың тұжырымына сәйкес кез келген ауытқушылық бейімделудің бұзылуына алып келеді (психикалық, әлеуметтік, әлеуметтік-психологиялық, қоғамдық).

Психопрофилактикалық жұмыстың бірнеше формалары бар:

Әлеуметтік ортаны (отбасы, әлеуметтік топ, нақты тұлға) ұйымдастыруға: салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша әсәлатын әлеуметтік жарнама, БАҚ, жастардың субмәдениетімен жұмыс;

Мәлімет беру (дәрістер, әңгімелесулер, арнайы әдебиеттерді, видео және телефильмдерді тарату);

Әлеуметтік тұрғыдан маңызды дағдыларды белсенді үйрету.

Қазіргі кезде
психопрофилактикалық
жұмыстың мынадай
формалары бар:

Резистенттілік
(әлеуметтік жағымсыз
әсерге тұрақтылық)
тренингі. Тренинг
барысында девиантты
мінез-құлыққа нұсқаулар
өзгереді, құрдастары
қысым көрсеткенде
“жоқ” деп айту қабілетін
дамыту, ата-аналар мен
басқа үлкендердің
(мысалы, ішімдік
ішетіндердің) ықтимал
жағымсыз әсері туралы
ақпарат беріледі;

Ассертивтілік
тренингі немесе
аффективті –
құндылыққа үйрету
тренингі. Мәселенің
алдын алу үшін
жасөспірімдер
эмоцияларды тани
білуге, оларды
қолайлы түрде
көрсетуге және
түңілуді жеңе білуге
үйретіледі.

Өмірлік дағдыларды
қалыптастыру
тренингі. Бұл қарым-
қатынас жасау,
достық
байланыстарды
сақтау және
тұлғааралық
конфликттерді шешу
іскерлігі, өзіне
жауапкершілік алу,
алдына мақсат қою,
өз ұстанымы мен
мүддесін қорғау
қабілеті.

Девиантты мінез-құлықтың ерекшелігіне сәйкес психопрофилактикалық жұмыстың мынадай принциптерін ажыратуға болады:

Кешенділік	Ақпараттың жағымдылығы	Жағымсыз салдарды азайту	Бағыттылық	Көпшілікке арнаушылық	Болашаққа ұмтылыс
------------	------------------------	--------------------------	------------	-----------------------	-------------------

Ауытқушы мінез-құлқының негізгі түрлерін зерттеген ғалымдар

Ауытқушы мінез-құлық- қабылданған әлеуметтік нормаларға сәйкес келмейтін іс- әрекеттер мен қылықтар.	
Девиантты мінез-құлық-әлеуметтік нормадан ауытқуды айтады	И.Кон,
Деликвентті мінез-құлық-құқық нормаларын бұзушылық.	
Виктимді мінез-құлық— адамның түрлі өмірлік жағдайларда құрбан болуға бейімділігі.	
Қиын балалар мінез-құлқы	

Жасөспірімдердің ауытқушы мінез-құлқының негізгі түрлеріне психологиялық сипаттама:

Түрлері	Психологиялық сипаттамасы
Ауытқушы мінез-құлық-	
Девиантты мінез-құлық-	
Деликвентті мінез-құлық-	
Виктимді мінез-құлық—	

Жасөспірімдердің мінезіндегі ауытқушылықтың себептері мен факторлары

- дұрыс тәрбиеленбегендерінің себебінен қажетті білімдердің, біліктердің, дағдылардың жоқтығы, мінез-құлқындағы жағымсыз топтардың қалыптасқандығынан баланың, жеткіншектің өзін дұрыс ұстамайтындығынан туындайтын әлеуметтік-педагогикалық олқылықтар;
- жайсыз отбасылық өзара қарым-қатынастар, жағымсыз психологиялық ахуал, оқудағы жүйелі сәтсіздіктер, сынып ұжымдарындағы құрбылармен өзара қарым-қатынастың орындамағандығы, ата-аналарының, мұғалімдердің сыныптас жолдастарының дұрыс емес (әділетсіз, дөрекі, катал) қатынастарынан туындайтын терең психологиялық жайсыздықтар;
- психикалық және физикалық денсаулығы мен дамуы жағдайындағы ауытқушылықтар, жас ерекшелік дағдарыстарындағы, мінез акцентуациясы және басқа да физиологиялық, психоневрологиялық ерекшеліктер себептері;
- ішкі және сыртқы белсенділігінің саналы көріністеріне, өзін-өзі көрсетуіне жағдай жасалмағандығынан, іс-әрекеттердің пайдалы түрлерімен айналыспайтындығынан, жағымды және маңызды әлеуметтік, сондай-ақ, жеке өмірлік мақсаттары мен жоспарларының болмауы;
- қараусыз қалумен, қоршаған ортаның кері ықпал етуімен және осының негізінде дамиды әлеуметтік-психологиялық дезадаптациямен, әлеуметтік және жеке құндылықтарының жағымсыз түрде ауысуы және жағымсыз жайттар.

Жасөспірімдердің дамуы мен мінез-құлқына кері әсер ететін сыртқы факторлар:

1. Қоғамдағы өтіп жатқан үрдістер:

- қоғамдық құндылықтар иерархиясын өзгертуге бағытталған айқын жағымды мемлекеттік идеологияның жоқтығы;
- заңдардың және құқық қорғаушы орындардың жетілмегендігі, қылмыстардың жазаланбауы;
- жұмыссыздық (нақты және жасырын);
- экономикалық тұрмысы төмен балалы отбасыларға әлеуметтік кепілдіктермен және мемлекеттік қолдаудың жоқтығы;
- өскелең ұпақтың әлеуметтенуінің дәстүрлі институттарының күйреуі мен дағдарысқа ұшырауы;
- бұқаралық ақпарат құралдары арқылы зорлық-зомбылық және қатігездікті насихаттау;
- балалардың денелік және психикалық денсаулығының бұзылуын дер кезінде ауытқудың, соған сәйкес көмек көрсетудің және квалификациялық диспансеризациясының болмауы
- темекіге, ішімдікке, нашарлық заттарға жолдың ашықтығы.

2. Отбасының жағдайы және оның ахуалы:

- толық емес отбасы; отбасының материалдық жағдайы;
- ата-аналардың төмен әлеуметтік-мәдени деңгейі;
- отбасындағы тәрбие стилі (балаға бірыңғай талаптардың қойылмауы, ата-аналардың қатігездігі, олардың жазасыздығы және баланың құқықсыздығы);
- ата-аналардың ішімдікті, нашарлық заттарды теріс пайдалануы;
- ата-аналардың балалардың психоактивті заттарды қолдануына жол беруі.

3. Мектепшілік өмірдің жеткілксіз ұйымдастырылуы:

- оқу және тәрбие үрдісін басқаруды ұйымдастырудың толық жетілмегендігі; мектептің материалдық қамтамасыз етілуінің нашарлығы; қоғам арқылы балаларымен айналыспайтын ата-аналарға ықпал ететін тетіктердің және мектептің оқушылар отбасыларымен жүйелі байланысының жоқтығы; пәндік мұғалімдердің жетіспеушілігі; сабақтардың жиі болмай қалуы; сабақтан тыс жұмыстардың қанағаттандырғысыз ұйымдастырылуы; мектепте балалар ұйымдарының болмауы;
- мұғалімдердің бала және жас ерекшелік психологиясын білмейтіндігінен көрінетін кәсіптік деңгейінің төмендігі; «оқушы-мұғалім» жүйесіндегі өзара қарым-қатынастарының аутистік немесе бетімен кетушілік деңгейінде болуы;
- жетілмеген жаңа оқу бағдарламасын енгізу, құндылықтар бағдарламаларының өзгеруі және соның негізінде «нені және қалай оқыту?» мәселесінің туындауы;
- мектепке келген оқушылардың дамуының және оқу түрткілерінің төмендігі.

